

Religionen," ¹⁰¹⁾ en ook LORTZING ¹⁰²⁾ moet toegeven, dat GRUPPE bij zijne bewijsvoering wetenschappelijk te werk gaat, en DIELS' afkeurend oordeel toch in ieder geval slechts op een *deel* van het boek kan slaan. Maar GRUPPE staat niet alleen: WILLMANN heeft in het eerste boek van zijne „Geschichte des Idealismus" van Roomsche standpunt uit iets dergelijks gedaan, ¹⁰³⁾ en al oefent hij wellicht niet genoeg kritiek, zijne methode is toch zeker verre te verkiezen boven de hyper-kritische van de school van HERRMANN. ¹⁰⁴⁾ Ik zal U niet vermoeien, door met U te bespreken al de werken, waarin op het verband van Orphiek en filosofie gewezen wordt: MAASS in zijn Orpheus, ¹⁰⁵⁾ GOMPERZ in zijne Griechische Denker, ¹⁰⁶⁾ KERN in zijn werk over de Rhapsodische Theogonie ¹⁰⁷⁾ en elders, FREUDENTHAL in zijne studie over de Theologie van Xenophanes ¹⁰⁸⁾, ROHDE in zijn Psyche, ¹⁰⁹⁾ DIETERICH in zijne Nekyia, ¹¹⁰⁾ DIELS, ¹¹¹⁾ MEYER, ¹¹²⁾ CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE, ¹¹³⁾ WINDELBAND, ¹¹⁴⁾ om niet meer te noemen, zij allen nemen zulk een verband in meerdere of mindere mate aan. En nu, niet lang geleden, heeft JOËL in zijn reeds door mij vermeld program, getiteld: „Der Ursprung der Naturphilosophie aus dem Geiste der Mystik," de verhouding van de vóór-Sokratische natuurphilosophie en de Orphische mystiek min of meer uitvoerig besproken. ¹¹⁵⁾

Laat mij dit gedeelte mogen eindigen met de woorden van JOËL: ¹¹⁶⁾ „Demgegenüber ist nun zu fragen, ob nicht das religiöse Element in jenen Naturphilosophen ein notwendiges und ursprüngliches ist, ja vielleicht gar das ursprüngliche, sodass umgekehrt als bisher zu fragen ist: nicht wie sie vom Philosophischen zum Religiösen, sondern wie sie vom Religiösen zum Philosophischen kamen. Nicht nur dass jenes nun einmal früher da ist und dieses eben in seiner Entstehung aus anderm zu erklären ist: die auch von Zeller hervorgehobene hohe Wichtigkeit, die das Religiöse für so manche dieser Philosophen hat, verträgt sich einfach nicht damit, dass es nur fremdes Anhängsel sein soll. Sollen gerade die ersten Philosophen schon so zweiköpfig kompliziert gewesen sein, dass Glaube und Wissen in ihnen geschieden war? Die „zwei Wahrheiten" kommen als späte Resignation nach langem Kampf. Zudem weist auf prinzipiellen Charakter, dass das Religiöse auch in unserer dürftigen